

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos antkapinės koplyčios freska

► Kretingos parapijos senosiose kapinėse iš tolo akį traukia pranciškono Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos antkapinė koplyčia, kurios pietvakarinėje sienoje, smailiaarkėje nišoje ant sienos nutapyta freska „Švč. M. Marija Nuolatinė Gelbėtoja“, vaizduojanti Dievo Motiną su vaikeliu Jėzumi ant rankų; iš abiejų pusių pavaizduoti Arkangelai, laikantys Kristaus kančios įrankius. Viršuje užrašytas atvaizdo titulas „Dievo Motina Neperstojančios pagalbos“. 1936 m. Kretingos parapijos leidinyje ne tik freska, bet visa koplytėlė pavadinta „Neperstojančios pagalbos“.

Šis atvaizdas išreiškia dvi esmines teologines tiesas: Marija – motina ir užtarėja žmogaus varguose ir kančiose; Kristus – Išganyto šaltinis, į kurį Marija rodo tikintiesiems ir prie kurio veda savo globėjiška ranka.

Įdomi šio atvaizdo istorija – tai yra Romos Šv. Afonso Liguori bažnyčioje esančios XV a. ikonos kopija. Iš pirmo žvilgsnio sakykite, kad tai autentiška stačiatikių ikona. Tačiau būtent šis ikonografinis tipas gimė ne Bizantijoje, o Vakarų Bažnyčioje. Gali būti, kad tam įtakos turėjo 1423 m. įsteigta „Dievo Motinos Sopulingosios“ minėjimo diena. 1876 m. popiežius Pijus IX liturgine švente oficialiai paskelbė Švč. Mergelės Marijos Nepaliaujamos Pagalbos (angl. Our Lady of Perpetual Help) šventę birželio 27 d.

Matome, kad šiame atvaizde Marija ir vaikelis Jėzus papuošti brangakmeniais nusagstytomis karūnomis. Bizantinė tradicija apskritai nekarūnuoja ikonų, o karališkumą perteikia aureole ir spalvomis. Katalikiškame pasaulyje pirmasis Nepaliaujamos Pagalbos Motinos atvaizdo karūnavimas įvyko 1867 m., kai popiežius Pijus IX įsakė iškilmingai karūnuoti šią ikoną Romoje, Šv. Alfonso Liguori bažnyčioje.

Senieji kretingiškiai papasakojo, kad koplytėlės sienoje t. Augustinas Dirvelė įstatęs paties J. Pabrėžos tapytą paveikslą. Keistai skamba tas kretingiškių pasakojimas – juk Mergelės Marijos freska yra tapyta ant sienos – jos neįmanoma atsinešti ir įstatyti. Tačiau žinant, kad 1932 m. birželio 12 d. Augustinas Dirvelė pašventino dar nepabaigtą koplytėlę, kyla mintis, kad ir freska tuomet dar nebuvo nutapyta. Gali būti, kad tuščia anga buvo uždengta J. Pabrėžos tapyta bažnytinė vėliava, kuri tuo metu buvo saugoma pranciškonų vienuolyne.

Mergelės Marijos freska yra nuolat veikiama kintančių oro sąlygų, po ja ant betoninės lentynėlės buvo dedamos gėlės, įvairios dekoracijos ir devocionalijos, degė žvakės, kurių liepsnos ir suodžiai sunaikino apatinę piešinio dalį, tad vėliau piešinys kelis kartus buvo perdažytas: jį savanoriškai restauravo kretingiškiai savamoksliai dailininkai. Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos antkapinės koplyčios freska buvo kosmetiškai restauruota 2004 ir 2013 m., o 2025 m. lapkričio

► Benediktas Zacharka su žmona Genovaite ir dukterimi Danute prienamų Kretingoje. Fotografavo Ričardas Zacharka. Emilijaus Žalkausko archyvas

pabaigoje užbaigta jos profesionali restauracija, kurios metu freskai sugrąžintas pradinis – tarpukario laikotarpio – grožis: atkurti autentiški spalviniai sprendimai, užrašas ir augalinis ornamentas.

Ilgą laiką buvo manoma, kad freskos dailininkas taip ir liks nežinomas, tačiau įvyko stebuklas. Tyrinėdama Kretingos muziejaus mokslinio archyvo bylas atradau muziejininko Juozo Mickevičius įrašą, kad „Zacharka Benediktas, sūnus Antano nupiešė viduje ant sienos Mariją su kūdikėliu, nudažė koplytėlę, o vėliau, apie 1955 m. atnaujino, nudažė sienas“, o jo brolis Pranas sukūrė koplyčios skulptūras.

Kadangi koplytėlės atvaizdas sutvarko savo pradiniu grožiu, verta prisiminti ir susipažinti su šio kūrinio autoriais ir jų gyvenimų istorijomis. Tikras stebuklas, kad Zacharkų giminės atstovai vis dar gyvena Kretingoje! Už ilgus pokalbius esu dėkinga Zacharkų marčiai Janinai Vandai, palikuonims Živilei ir Emilijui.

Seniausius Zacharkų giminės protėvius pavyko atrasti Panevonyje, Rokiškio rajone: Pranciškus ir Anelė Leikutė (1838–1908) Zacharkos susilaukė dviejų sūnų – Antano (1874–1918) ir Motiejaus (1876–?), kurie, ieškodami geresnio gyvenimo, patraukė į Rygą. Kol kas nepavyko sužinoti, kuo jie užsiėmė, tačiau fiksuojamas faktas, kad 1904 m. Rygoje Antanas Zacharka susi-

tuokė su Brigita Žiogaite (1881–1955), ten pat šeima susilaukė aštuonių vaikų: Pranciškaus (1904–1979), Juozapo (1906–1906), Benedikto (1907–1960), Juozapotos (1909–1909), Onos (Ancės) Serafinavičienės (1910–1988), Jono (1912–1977), Stepono (1915–1922), Stasio (1917–1988).

Nors vaikų gimimo metrikuose rašoma, kad Zacharkos buvo valstiečiai, tačiau Antanas vaikus išleido į mokslus, sūnūs pasirinko architekto, dailininko, fotografo, karininko specialybes, laisvai kalbėjo lietuvių, latvių, vokiečių, rusų, lenkų kalbomis. Apie 1920 m. šeima paliko Rygą ir apsistojo Šiauliuose.

Antano Zacharkos sūnus Benediktas gimė 1907 m. kovo 20 d. Rygoje. 1914–1918 m. mokėsi pradinėje mokykloje Rygoje, 1925–1928 m. – Rygos meno akademijoje. 1931–1934 m. keletus metų mokytojavo gimnazijoje Klaipėdoje. Muziejininkas Juozas Mickevičius mini, kad B. Zacharka mokėsi pas dailininką Vladą Čižauską Šiauliuose. Šį faktą patvirtina ir tai, kad Zacharkų palikuonys savo šeimos archyve turi pluoštą V. Čižausko tapytų bažnyčių interjerų nuotraukų.

1929 m. spalio 19 d. Klaipėdoje Benediktas Zacharka vedė Genovaitę Aksamitaitę (1909–1960). 1930 m. Benediktas kartu su savo broliais beveik metams išvyko uždariauti į Braziliją. Jam sugrįžus, apytiksliai iki 1935 m. šeima gyveno Klai-

► J. A. Pabrėžos koplyčios freska prieš restauravimą. 2025 m. rudenį. Fotografavo: Anastazija Šopagienė

► J. A. Pabrėžos koplyčios freska po restauravimo. 2025-11-28. Fotografavo: Jolanta Klietkutė

pėdoje.

Benediktas Zacharka laisvai kalbėjo lietuvių, latvių, vokiečių, rusų, lenkų kalbomis, vairavo automobilį, dirbo laisvai samdomu menininku, piešė bažnyčių, teatrų, įvairių pastatų interjerus, tapė paveikslus, žiūrėdamas į senus atvirukus kopijavo žinomų meistrų darbus. Gerai sutarė su broliais pranciškonais, greičiausiai todėl vienuolyne gvardijonas t. Augustinas Dirvelė paprašė jo, kad 1932 m. pastatytos Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos antkapinės koplyčios viduje nutapytų freską, vaizduojančią Mergelę Mariją su kūdikėliu, o vėliau, kad padėtų ištaipyti restauruojamos bažnyčios interjerą. Senieji kretingiškiai turėtų dar prisiminti virš šoninių kolonų buvusias ištaipytas šv. Rašto scenas. Tų piešinių drobės rulonai dar ilgus metus buvo B. Zacharkos dirbtuvėse.

Apie 1935 m. Benediktas Zacharka iš vienuolių pranciškonų nusipirko sklypą žemės dabartinėje Savanorių gatvėje Kretingoje ir čia pasistatė namelį.

Per Antrąjį pasaulinį karą, 1944 m. spalio 9 d., Benediktas kartu su savo broliais pasitraukė iš Lietuvos, tačiau čia liko žmona Genovaitė su keturiais vaikais Ričardu (1931–2009), Arnoldu Jonu (1933–1998), Edmundu (1938–2016), Danute Elžbiete (1943–2021). 1945 m. gegužės 25 d. Lietuvių konsulate Tübingene Vokietijoje B. Zacharka gavo pasą. 1945 m. rugsėjo 4 d. su 20 reichsmarkų kišenėje registruotas karo pabėgėlių stovy-

► Pranas Zacharka. Nuotrauka iš tarpukario užsienio paso. LCVA, f. 412, ap. 16z, b. 18, p. 8.

kloje Hanau, 1946 m. balandžio 30 d. pasą gavo Miunsteryje Vokietijoje.

1948 m. Benediktas apsisprendė grįžti pas šeimą „už geležinės uždangos“. Bet sugrįžimo džiaugsmas greitai apkarto – nuolat buvo tampomas saugumo, mušamas ir tardomas kaip pavojingas valstybei asmuo, pats buvęs ir turintis giminių užsienyje. Žinant šiuos faktus visai neįgalina 1951 m. Vilniaus laikraštį „Tarybinis balsas“ pasirodęs, o vėliau JAV perspausdintas B. Zacharkos pagiriamasis straipsnis sovietinei santvar-

menininkai: broliai Benediktas ir Pranas Zacharkos

► Zacharkos Benedikto dirbtuvių pastatas Kretingoje. Fotografavo Ričardas Zacharka. Emilijaus Žalkausko archyvas

► Benediktas Zacharka prie namų Kretingoje. Ant sienos matyti užrašas: „Meminio apėpėdalinimo dirbtuvė“. Fotografavo Ričardas Zacharka. Emilijaus Žalkausko archyvas

kai bei „atveriantis imperialistų blogybes“: „Kretingietis savo pažįstamiems. Rašau Jums iš savo senos gyvenvietės Kretingos miesto. Labai norėčiau, kad ši mano laišką paskaitytų visi mano pažįstami, su kuriais kartu teko vargti Vokietijos amerikiečių zonoje Hanau DP stovykloje, o ypatingai brolis Pranas, likęs Vakarų Vokietijoje. Kaip žinote, karo audra nubloškė mane į Zalcburgą, žmona su vaikais pasiliko Kretingoje. Visos mano pastangos susirišti su savo šeima paštu nueidavo niekais, nes Hanau lagerio vadovybė naikindavo laiškus, ateinančius iš Lietuvos ir siunčiamus giminėms į Lietuvą. Patys neleisdami karo nublokštiems į svetimus kraštus lietuviams susisiekti su savo giminėmis Lietuvoje, reaktionieriai skelbdavo melą apie tai, kad esą iš Tarybų Lietuvos neišleidžiami laišakai į užsienį, esą Tarybų Lietuvoje neliko lietuvių ir panašiai. Reaktionieriai ir fašistai net neleisdavo klausytis radijo laidų iš Lietuvos. Stovyklo-

je tekdavo klausyti radijo slapta, panašiai kaip vokiečių okupacijos metu reikėjo saugotis gestapininkų, kad jie nepastebėtų klausant Maskvos radijo. Negaudavome mes stovykloje ir spaudos iš Tarybų Lietuvos. Atskirtu nuo Tėvynės, vis daugiau ir daugiau patekdavome į pinkles, kurias mums spėsdavo komitetingai, ir jų šeiminingai – imperialistai. Sužinojęs, kad mano šeima gyvena Kretingoje (laišką iš namų gavau vieno pažįstamo vokiečio adresu), nutariau grįžti namo. Nelengva buvo ir išvykti iš stovyklos į Lietuvą. Kas buvo Hanau DP stovykloje, žino kokios ten sąlygos buvo sudarytos doriems lietuviams. Ten žmogus nedrįsdavo ir prasitarti apie grįžimą į Lietuvą. Niekam nieko nesakęs, palikau Hanau stovyklą ir per Ansbachą ir Brandenburką išvykau į Tėvynę. Jau trys metai, kai aš grįžau į Tėvynę ir gyvenu su savo šeima gimtajame mieste. Namukas mūsų Kretingoje išliko sveikas. Ten ir dabar gyvename. Dirbu savo specialy-

► B. Zacharkos tapyba Kretingos bažnyčioje, 1938. Kretingos muziejaus ikonografijos rinkinys

bėje, kaip dekoratorius. Kartu su manim grįžę lietuviai irgi gerai įsikūrė ir dirba įvairiose įstaigose, Tauragiškis mokytojas Jonas Bicka, su kuriuo kartu vargome Hanau stovykloje, dabar yra Griežpelkių septynmetės mokyklos direktorius, Juozas Juška dirba Plungėje, kiti – kituose Lietuvos miestuose. Kaip dekoratoriui, man dažnai tenka dirbti Palangoje. Karo ir hitlerinės okupacijos metais Palangos kurortui buvo padaryta didelė žala. Tarybinė vyriausybė po karo ėmėsi energingų priemonių kurortui sutvarkyti. Sparčiais tempais buvo atstatyti namai, atremontuoti sugriautieji pastatai, įsteigta dešimtys poilsio namų, sanatorijų, kur ilsisi tūkstančiai darbo žmonių. Žymūs darbai sutvarkant Palangos kurortą buvo atlikti šiais metais. Miesto gatvėse pasodinta daug gėlių, medelių, įrengtas naujas skveras, sutvarkytas parkas. Kiekvienoje gatvėje galima matyti dešimtis atstatytų poilsio namų, statomi nauji pastatai. Besiilsintieji Palangoje darbo žmonės gausiai lankosi naujai atstatytame kinoteatre. Dekoruoju kino teatro patalpas teko ir man darbuotis. Kinas neseniai aprūpintas naujais baldais. Atremontuoti ir pašto namai. Dažymo darbus juose atliko mano vadovaujama brigada. Įstaigingose vilose, kurios anksčiau priklausė kapitalistams, dvarininkams ir pirkliams, dabar ilsisi tūkstančiai darbo žmonių. Daugelis įstaigų ir įmonių įsirengė savo nuosavus poilsio namus, kaip „Kauno au-

diniai“, Klaipėdos „Gulbės“ fabrikas ir t. t. Dirbdami taikų kūrybinį darbą, mes žinome, kad tuo pačiu, kovojame už taiką visame pasaulyje. Benediktas Zacharka – akivaizdžiai valdžios struktūrų jėga išreikalautas „produktas“. Sugrįžęs į sovietinę Lietuvą, Benediktas Zacharka susidūrė su valdžios represijomis, o jo meninis talentas nebuvo pakankamai įvertintas. B. Zacharka dirbtuvis įsirengė sodybos ūkiniame pastate. Jis kūrė Kretingos banko pastato sienų tapybą, reklaminius užrašus, iškabas, įvairų apipavidalinimą, darbavosi Palangoje. Kretingoje šeima išsaugojo jo paveikslus: Jėzaus „Geroro ganytojo“ ir kaimo „Žiemos peizažą“. Kitus paveikslus sūnūs išsivežė į Vilnių, daug jų gali būti pasklidę ir kretingiškių namuose. Šeimos archyvo nuotraukose yra išlikę B. Zacharkos ištapytų Kretingos traukinių stoties laukiamojo sienų fragmentai. B. Zacharka lietuvių kalba buvo parąšęs dažymo vadovėlį, bandė jį išleisti Amerikoje, tačiau šios idėjos nepasisėkė įgyvendinti, šeimos archyve liko tik rankraštis.

Kretingiškis rašytojas Algis Kuklys prisimena, kad dailininkas iš išvaizdos buvo labai panašus į rašytoją Antoną Čechovą. Benediktas Zacharka buvo pažįstamas su Kretingos muziejaus direktoriumi Juozu Mickevičium, kuris dažnai užeidavo į svečius.

Benediktas Zacharka mirė

1960 m. rugsėjo 8 d., praėjus 2 mėnesiams po žmonos Genovaitės mirties, abu palaidoti Kretingos parapijos naujosiose kapinėse šalia Tiškevičių koplyčios.

Ne mažiau įdomi ir Benedikto brolio Prano Zacharkos asmenybė. Pranas gimė 1904 m. gruodžio 8 d. Rygoje. Buvo tamsiaplaukis, pailgo veido, mėlynų akių. 1929 m. su žmona Nadze (1905–1985) gyveno Šiauliuose, dirbo mūriniu. 1929 m. gruodžio 19 d. gavo dvejus metus galiojančią užsienio pasą su vienkartinė Brazilijos viza. Spėju, kad trys broliai – Jonas, Benediktas ir Pranas – kartu išvyko uždabauti į Braziliją, nes Prano užsienio pasas Santoso antspaudo pažymėtas 1930 m. sausio 30 d., tą pačią datą nurodo ir jo brolio Jono dokumentai, esantys Arlosen archyve. Į Lietuvą Pranas sugrįžo per Virbalio geležinkelio stotį 1930 m. gruodžio 31 d. Vėliau įgijo inžinieriaus specialybę, gyveno Tauragėje, išpažino evangelikų liuteronų tikėjimą.

Sugrįžkime prie Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos antkapinės koplyčios Kretingoje. Buvo manoma, kad ją puošiančios skulptūros atgabentos iš Vokietijos, galbūt sukurtos Prūsijos meistrų, tačiau muziejininkas Juozas Mickevičius yra užrašęs: „1933 m. Jurgio Pabrėžos antkapio bokšto 4 angelus padarė Zacharka Pranas Antano, gim. 1904 Rygoje, darė lietines cemento statulas“. Taigi, kartu su broliu Benediktu 1932–1933 m., pranciškonų paprašytas, darbavosi Kretingoje.

1945 m. spalio 15 d., mėnesiu vėliau negu jo brolis Benediktas, registruotas karo pabėgėlių stovykloje Hanau Vokietijoje. Brolio pakviestas į Braziliją neišvyko – savo vietą užleido ką tik susituokusio brolio Stasio žmonai Irenai, tačiau 1950 m. gegužės 30 d. iš Bremerhafeno uosto garlaiviu „General M. B. Stewart“ emigravo į JAV, ir birželio 9 d. atvyko į Niujorką. Apsistojo Čikagoje, kur jį globoti apsiėmė p. J. Naudizis. Dirbo vairuotoju. Ilgą laiką ir net išėjęs į pensiją finansiškai rėmė Čikagos lietuvių laikraštį „Naujienos“. Pranas (Frank) Zacharka mirė 1979 m. balandžio mėn. Čikagoje.

Atgaivinti Zacharkų brolių vardai ir jų kūryba primena, kad Kretingos istoriją kūrė ne tik plačiai žinomos asmenybės, bet ir kuklūs, ilgainiui pamiršti menininkai. Jų palikimas liudija tarpukario miesto kultūrinį gyvybingumą, glaudų ryšį su pranciškonų aplinka. Tragiškas Zacharkų brolių likimas – emigracija, karas, po pasaulį išblaškytos šeimos, Benedikto grįžimas į sovietinę Lietuvą, kur jo talentas liko neįvertintas... Šiandien atkurtoji freska – tai priminimas, kad už kiekvieno meno kūrinio slypi žmogaus likimas, vertas pagarbos ir atminimo.

Jolanta KLIENTKUTĖ